

Ochrona gatunków skrajnie zagrożonych - suszeł perełkowany

2020-06-10

Trwa wiosna, wraz z bujnie rozwijającą się roślinnością równie świat zwierząt staje się coraz bardziej aktywny. Wiele gatunków między innymi ptaki i ssaki po odbyciu godów wyprowadziło nowe pokolenie. Również zwierzęta, które całkowicie wygasły swą aktywność w okresie zimowym, zapadając w tak zwaną hibernację, uaktywniły się i dają życie nowemu pokoleniu. Wiele gatunków: owadożerne np. jeże, gryzonia takie jak: orzesznice, popielice, chomiki, susły i świstaki, drapieżniki (niedźwiedź, borsuk) i nietoperze wykorzystują ten niezmiernie skomplikowany, ciekawy i nie do końca zbadany sposób przetrwania niesprzyjającego okresu zimowego. Jednym z gatunków ssaków hibernujących w okresie zimowym jest skrajnie zagrożony suszeł perełkowany.

Suszeł perełkowany (*Spermophilus suslicus*) to ssak z rzędu gryzoni, zaliczany do rodziny wieńcówkowatych. Gryzoń ten zasiedla obszary trawiaste o charakterze stepowo-pastwiskowym oraz fragmenty upraw rolnych na Ukrainie, w Mołdawii, w europejskiej części Rosji, na Białorusi i w Polsce. Polska populacja, zachodnią część ukraińskiej oraz populacja białoruska są stanowiskami oderwanymi od zwartego zasięgu i wyznaczają północno-zachodnią granicę występowania tego gatunku.

W Polsce suszeł perełkowany występuje jedynie w południowo-wschodniej części Wyżyny Lubelskiej na obszarze położonym pomiędzy Bugiem a Wieprzem, głównie w okolicach Zamościa, Hrubieszowa, Tomaszowa Lubelskiego i Świdnika, tj. na terenach znajdujących się w zarządzie i pod nadzorem Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Lublinie.

Obecnie na terenie Polski występuje jedynie sześć kolonii zwartych susłów perełkowanych i kilkanaście kolonii śródpolnych. Te ostatnie, niestety zanikające, są stosunkowo trudne do badania, ponieważ wiąże się to z ich stałym przemieszczaniem wywołanym podozmianem w lokalnych uprawach. Należy tutaj podkreślić, że krajowe stanowiska tego gatunku są jedynymi, jakie znajdują się na terenie Unii Europejskiej. Pięć stanowisk zajmowanych przez kolonie zwarte susłów objęto ochroną rezerwatową. Są to następujące rezerwaty (w nawiasach podano rok ich utworzenia): rez. Hubale (1982), rez. Gliniska (1982), rez. Popówka (1988), rez. Wygon Grabowiecki (1995) oraz rez. Suśle Wzgórza (1995). Oprócz tego planowane jest objęcie ochroną rezerwatową stanowiska tego gatunku w miejscowości Tyszowce. Wszystkie rezerwaty susłów utworzone dotychczas i jeden projektowany oraz stanowisko w Świdniku znajdują się na liście Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000.

Stopniowe zanikanie susła perełkowanego w Polsce, zwłaszcza tych największych kolonii było przyczyną wydania przez Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego już w 1983 roku rozporządzenia, na mocy którego został on objęty ochroną gatunkową. W kolejnych regulacjach prawnych, aż do chwili obecnej suszeł perełkowany znajduje się na liście gatunków objętych ochroną ścisłą i wymagających ochrony czynnej.

Pomimo wprowadzonej równolegle ochrony rezerwatowej zagrożenie wyginięciem w kolejnych latach ciągle rosło. Dało to podstawę do wpisania gatunku do Polskiej czerwonej księgi zwierząt. W księdze tej suszeł perełkowany został zaliczony do kategorii gatunków narażonych na wyginięcie - vulnerable. W drugim wydaniu Polskiej czerwonej księgi zwierząt kategoria zagrożen dla tego taksonu została zmieniona na wyższą, to znaczy zaliczono go do kategorii EN (endangered), tj. gatunków bardzo wysokiego ryzyka, silnie zagrożonych wyginięciem w kraju. Równocześnie suszeł perełkowany został umieszczony na czerwonej liście gatunków ginących i zagrożonych w Polsce, w kategorii zagrożen V-narażone. W nowym wydaniu czerwonej listy również podniesiono status zagrożenia susła perełkowanego do kategorii EN (endangered - silnie zagrożone).

Suszeł perełkowany chroniony jest także na mocy Dyrektywy Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Wymieniony został w załączniku II, obejmującym gatunki roślin i zwierząt będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony oraz w załączniku IV grupującym gatunki roślin i zwierząt będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, które wymagają ochrony ścisłej. Suszeł perełkowany jest również gatunkiem priorytetowym, to znaczy takim, za który Wspólnota Europejska ponosi szczególną odpowiedzialność. Ponadto w 1996 roku suszeł perełkowany został wprowadzony na czerwoną listę Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody IUCN-WCU w kategorii VU (vulnerable) - narażone na wyginięcie. Gatunek ten podlega również Konwencji Berneńskiej (The Bern Convention) i należy do kategorii ochronnej Appendix II. Załącznik ten wyszczególnia zagrożone i ściśle chronione gatunki zwierząt.

Podjęcie racjonalnych działań zmierzających do aktywnego kształtowania środowiska przyrodniczego w obrębie stanowisk zasiedlonych przez kolonie susłów perełkowanych wymagało przeprowadzenia dogłębnych studiów nad strukturą ekologiczną środowiska, a zwłaszcza badań poszczególnych populacji oraz gleboznawczych i fitosocjologicznych. Wykazały one, że podstawowym negatywnym czynnikiem wywołującym wymieranie krajowych kolonii susłów perełkowanych, poza niesprzyjającymi warunkami pogodowymi, związanymi z ociepleniem klimatu, jest radykalna zmiana siedlisk w kierunku tworzenia nowych biotopów, w większości z siedlisk murawowych w zespoły o charakterze łąk i zadrzewień. Proces ten jest ściśle związany z opisanym wcześniej ograniczeniem hodowli zwierząt gospodarskich powodujących zaniechania w użytkowaniu pastwisk i ich degradację. Paradoksalnie właśnie w przypadku takich gatunków jak suszeł perełkowany ograniczenie działalności człowieka, a nierazdo całkowity brak jego ingerencji w środowisko, wiąże się z zagrożeniem egzystencji tych zwierząt. Fakt ten wyznacza wyraźnie podstawowy kierunek ochrony czynnej, jakim jest odtworzenie siedlisk i utrzymanie ich w optymalnych warunkach. Te najbardziej zdegradowane, z zaawansowaną sukcesją muszą być wykarczowane i zrehabilitowane w kierunku właściwego składu florystycznego muraw, które stanowią podstawę diety susłów. Odtworzenie optymalnego siedliska nie jest wystarczające, ponieważ dość szybko bez właściwego użytkowania ulega ono ponownej degradacji. W związku z tym, aby zapobiec tym niekorzystnym zmianom niezbędne jest prowadzenie interwencyjnej systematycznej gospodarki kośno-pastwiskowej. Uzupelnieniem tych zabiegów musi być również nawożenie organiczne lub mineralne, wykonywane w celu utrzymania odpowiedniej żyzności pastwiska. Ponadto niska murawa w obrębie siedliska warunkuje ochronę przed drapieżnikami, ponieważ suszeł perełkowany jest typowym wzrokowcem, który wymaga szerokiego pola obserwacji. Niska roślinność sprzyja również kontaktom osobniczym i tworzeniu struktur społecznych wewnątrz kolonii. Zapobiega to rozpraszaniu kolonii, a w konsekwencji pozwala na właściwe funkcjonowanie.

Wobec narastającej presji drapieżników, jedynie w stosunku do nadmiernie rozwijającej się populacji lisów stosuje się odstrzały redukcyjne. Prowadzi się je zarówno w obrębie stanowisk zasiedlonych przez susły, jak i również na terenach przylegających. Pozostałe drapieżniki, tj. ptaki drapieżne, objęte prawnymi rygorami ochronnymi, pełnią w susłich koloniach rolę selekcyjną.

Pierwsze symptomy kurczenia się krajowego zasięgu susła perełkowanego spowodowały zainicjowanie już na przełomie lat 80. i 90. XX wieku prac mających na celu ochronę wybranych kolonii susłów perełkowanych. Prace te dotyczyły stałego monitoringu oraz prób introdukcji tego gatunku w miejscowościach Grabowczyk i Trościanka oraz podsiewania mieszanek pastwiskowej na stanowisku susła w rezerwacie Hubale. Wykonywane były przez zespół pracowników UMCS w Lublinie we współpracy z Wojewódzkimi Konserwatorami Przyrody w Zamościu i Lublinie. Pozwoliły one przede wszystkim na precyzyjną identyfikację zagrożen, co przyczyniło się do opracowania pionierskiego projektu ochronnego mającego na celu kompleksową ochronę gatunku. Projekt pod nazwą „Ochrona stanowisk susła perełkowanego w Polsce” realizowany był w 3 etapach w latach 2000-2008 przez Zespół Parków Krajobrazowych Roztocza z siedzibą w Zamościu. Finansowany był głównie przez Fundację EkoFundusz, jak również przez Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Lublinie oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Lublinie. Podstawowym celem projektu była ochrona gatunku poprzez odtworzenie i utrzymanie w odpowiednim stanie zdegradowanych w całości lub częściowo siedlisk susła perełkowanego. Cel ten został osiągnięty poprzez przywrócenie pastwiskowego charakteru na wszystkich objętych projektem obiektach dzięki gruntownej rekultywacji stanowisk oraz zabiegom systematycznego koszenia, wypasu pastwisk oraz wycinania na nich podrostu drzew i krzewów.

Po zrealizowaniu trzech etapów kontynuacja projektu i jego rozszerzeniem o nowe zadania zajęła się Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Lublinie. Nowy projekt pn. „Ochrona siedlisk przyrodniczych i gatunków na obszarach sieci Natura 2000 w województwie lubelskim” POIS.05.01.00-00-228/09 realizowany był w latach 2011-2015 i był współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Również kontynuacja tego projektu współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014 -2020, prowadzona do chwili obecnej pod nazwą „Lubelska Natura 2000 – wdrażanie planów zadań ochronnych” POIS.02.04.00-00-0024/16 w znaczący sposób przyczyniła się do zachowania tego unikalnego gatunku. Celem priorytetowym tego przedsięwzięcia w części dotyczącej susła perełkowanego było zachowanie i przywracanie właściwego stanu siedlisk oraz odtwarzanie zanikających kolonii zwartych tego gatunku na terenie województwa lubelskiego.

Projekt objął wszystkie obszary Natura 2000 na terenie których suszeł perełkowany jest przedmiotem ochrony, tj. obszary: Hubale, Popówka, Wygon Grabowiecki, Gliniska, Pastwiska nad Huczwą, Suśle Wzgórza i Świdnik. W okresie realizacji projektu systematycznie wykonywano podstawowe zabiegi ochronne, tj. niskie koszenie muraw pastwiskowych i interwencyjny wypas bydła. W celu poprawy żyzności siedlisk, a tym samym zapewnienia odpowiedniej bazy pokarmowej dla susłów wykonywano karczowanie zakrzaczeń i rekultywację zdegradowanych fragmentów pastwisk. Prowadzono również cykliczne organiczne i mineralne nawożenie pastwisk. W celu ograniczenia presji drapieżników, prowadzono stałą współpracę z Kołami Łowieckimi, planując, dotując i nadzorując redukcyjne odstrzały lisów na obszarach Natura 2000 objętych projektem.

Realizacja wyżej wymienionych zadań ochronnych odbywała się na dość dużą skalę, ponieważ objęła ponad dwieście hektarów pastwisk i muraw chronionych. Osiągnięto wymierne efekty ekologiczne, przede wszystkim w zwiększeniu liczby susłów żyjących w naturalnych koloniach zwartych. W momencie rozpoczęcia realizacji projektów ochronnych liczba susłów perełkowanych w naturalnych koloniach zwartych wynosiła niespełna 200 osobników, by obecnie osiągnąć liczebność około 3 tysięcy osobników. W kolejnym etapie projektu, w celu odtwarzania i zasilenia wymarłych i zanikających kolonii zwartych susłów przeprowadzono reintrodukcje tych zwierząt na terenie 3 obszarów Natura 2000 (Gliniska, Hubale i Pastwiska nad Huczwą), wsiedlając na specjalnie przygotowane powierzchnie 350 osobników.

W ramach realizacji projektu zrealizowano również pilotażowe zadanie, które miało na celu stworzenie impulsu do hodowli krów i owiec przez rolników prowadzących gospodarkę rolną w pobliżu susłich siedlisk. Zakupiono stada krów opasowych i owiec, które przekazano miejscowym rolnikom, w celu wypasania na obszarze Natura 2000 Pastwiska nad Huczwą. Wypasanie jest najkorzystniejszą formą zapobiegania zarastaniu siedlisk susłów perełkowanych.

Należy podkreślić, że ten kierunek działań ochronnych związany z uaktywnieniem miejscowej społeczności był możliwy dzięki przeprowadzeniu szeregu prelekcji dotyczących biologii i ochrony susłów perełkowanych. Przeprowadzona edukacja ekologiczna skierowana była do lokalnych rolników skupionych we wspólnotach gruntowych wsi, a szczególnie właścicieli gruntów na terenie których znajdują się stanowiska kolonii zwartych susłów perełkowanych.

Ochrona gatunków skrajnie zagrożonych - suseł perełkowy

